

*Душан Достанић**

Институт за политичке студије, Београд

„АМЕРИЧКО ЗЛО” У ПУБЛИЦИСТИЦИ ДРАГОША КАЛАЈИЋА**

Сажетак

У раду аутор испитује концепт „америчког зла” у чланцима српског сликара и публицисте Драгоша Калајића. У првом делу рада се Калајићев појам „америчког зла” ситуира у оквиру традиционалистичке мисли, антимодерне струје мишљења, при чему се пре свега указује на дело Јулијуса Еволе, као аутора који је имао изванредно велики утицај на Калајића. Из традиционалистичке перспективе, модерност подразумева пројекат уједначавања света из кога произлази расцеп између различитих морално-политичких оријентација, а који се манифестује као конфликт између елите и народа. У трећем делу рада се разматрају геополитичке последице Калајићевог схватања „америчког зла”.

Кључне речи: Драгош Калајић, „америчко зло“, традиционализам, модернизам

* Имејл адреса: dusan.dostanic@ips.ac.rs; ORCID: 0000-0003-1602-8684.

** Овај рад је настао као резултат научноистраживачког рада у оквиру Института за политичке студије који финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије.

УВОД

Појам „америчко зло” Драгош Калајић је формулисао у два књигама које је објавио под тим називом. Међутим, у питању нису самосталне студије већ зборници чланака. Реч је о укупно педесет и једном тексту који су настали у периоду дужем од десет година, и који су првобитно објављени углавном у београдском недељнику *Дуга*. Прва књига, *Америчко зло*, изашла је у два издања 1993. и 1994. године, док се њен наставак, *Америчко зло 2*, појавила 1998. године и она обухвата чланке настале после 1993. Већ у предговору за прву књигу аутор је јасно исказао намеру да кроз избор тематских огледа посредно или непосредно осветли модерног, прекоокеанског Левијатана, којег је назвао „америчко зло” (Калајић 1994а, 5). Своје првобитне намере Калајић се држао пишући и другу књигу у којој такође настоји да прикаже анатомију „новог светског поретка” под неупитним вођством Сједињених Америчких Држава. У том смислу, премда се сваки текст у овим два књигама може читати засебно, онако како је и писан, оне ипак творе једну тематску целину. При томе су значајне две околности које се не смеју сметнути са ума: идејна позадина и становиште са кога Калајић посматра „америчко зло”, те временски контекст, ондашња политичка ситуација, односно специфичност српског положаја у периоду у коме су чланци настали.

АМЕРИЧКО ЗЛО ИЗ УГЛА ТРАДИЦИОНАЛИСТИЧКЕ МИСЛИ

Калајић о „новом светском поретку” не пише случајно, нити узгредно, већ са позиција једног одређеног погледа на свет који је претходно уобличио и изложио у својим књигама *Упориште* (1971), *Мапа (анти)утопија* (1978) и *Смак света* (1979). У тим делима он је под утицајем традиционалистичке мисли – пре свега Јулијуса Еволе (*Julius Evola*) – изнео критеријуме којих се држао у процењивању политичке стварности, у првом реду политике Сједињених Држава.¹

¹ Не треба сметнути са ума да је Калајић био први међу Србима који се интензивно бавио Еволом, те да му је посветио једну студију у којој истиче да је Еволина *Побуна против модерног света* (*Rivolta contro il mondo moderno*, 1934) јединствен пример позитивне критике модерне културе и цивилизације, односно пример „побуне” који се заснива на ванмодерним или надмодерним принципима врлина и вредности,

Такође, ту је кроз критику модерне и модерног човека указано на порекло, генезу, носиоце и манифестације оне силе коју је доцније назвао „америчко зло”, као и на потребу реконструкције онога што се сматра предмодерним, односно вечним вредностима отелотвореним у традицији. Посматрајући читаву историју европске цивилизације у знаку борбе између двају начела, при чему матријархални, лунарни принцип одговара профилу модерне културе, а патријархални, односно соларни свету традиције (Kalaјić 1978, 13), Kалајић се недвосмислено сврстава на страну овог другог. За њега „животињка звана ’модерни човек’ личи на болесника коме нека опака болест поступно подрива здравље те је он зато не осећа или не опажа, све до коначног слома, када је за освешћење прекасно” (Kalaјić 1994a, 80). Штавише, сва битна својства модерне цивилизације Запада Kалајић не сматра историјским новинама, већ њихово порекло види у блискоисточним, матријархалним цивилизацијама. „Суштинске разлике између античких, левантијских праузора и њихових модерних, западњачких изданака или авантура су превасходно квантитативне природе” (Kalaјić 1998, 195). Како примећује Драган Ћирјанић, „нико раније, у српској култури, није тако радикално направио дистанцу од вредности модерног доба, формулишући интегралног човека Традиције” (Ћирјанић 2005, 12).

Узимајући у обзир несамерљиву опречност између модерности и традиције, оно што се назива „америчким злом” никако не треба тумачити као некакав израз вулгарног супротстављања Америци или површног антиамериканизма који и сам може припадати свету модерне, као што је то био случај са совјетским отпором америчким утицајима. Овде се Америка не посматра као извор сваког зла чији непријатељи нужно морају представљати исконско добро. Наиме, Јулијус Евола је као вероватно најзначајнији традиционалистички аутор и један од оних који су посебно утицали на Kалајића још пре Другог светског рата Америку сматрао опасношћу за Европу и „западном верзијом исте опасности која је, са источне стране, представљена у совјетској Русији”. Према Еволином мишљењу, разлика између ових култура је једино у томе што Совјети исте ствари спроводе са трагичном и суровом напетостићу и помоћу

садржаних у свету Традиције (Kalaјić 1990). Штавише, Kалајићев дуг Еволи је толико велики да се истиче да су „Еволине идеје и текстови несумњиво основни и пресудни у формирању Kалајићевог светоназора” (Radulović 2020, 493).

диктатуре и система терора, док у Америци услед привидног цветања демократије и слободе, оне израћају као спонтани резултат постигнут кроз интересовање за материјалну и индустријску производњу, скретањем од било које традиционалне и аристократске референтне тачке ка химерама техничко-материјалног освајања света (Evola 2022б, 156). Евола такође пише да се Русија и Америка, истина, јављају у „антагонистичкој функцији”, али да „ако се испитају у суштини најважније теме у једној и другој цивилизацији, ако се темељно проуче њихови идеали и првенствено стварни преображаји које су у обема, следећи средишњу тенденцију, претрпели интереси и животне вредности, међу њима ће се запазити одређена подударност и духовна сродност” (Evola 2010, 424). За Еволу су, дакле, Русија и Америка различити изрази за „исту ствар” и „два пута обликовања оног људског типа који представља крајњи исход оних процеса који управљају развојем модерног света” (424). Иза и једне и друге могу се препознати исти предзнаци „доласка ’Безимене Звери”” (438). Самим тим, америчка демократија према Еволи не може представљати алтернативу совјетском систему. „Уопштено говорећи, опасност се препознаје када долази споља у облику бруталног физичког напада, али се не препознаје када иде путевима изнутра. Већ дуго Европа трпи утицај Америке, дакле изопачење вредности и идеала својствено северноамеричком свету – и то у некој врсти кобног противудара. Наиме, као што је неко исправно рекао, Америка представља само ’далеки Запад’, радикално развијање (све до апсурда) основних тежњи које је изабрала модерна западна цивилизација уопште. Стога није могућ прави отпор када се чврсто држимо принципа такве цивилизације, а пре свега техничке и производне илузије” (438).

Овакво становиште заступа и Калајић када констатује братску сродност између либералног капитализма и соц-реализма. „Обе идеологије су јединствено посвећене култу економије и стога су такође јединствено нетрпељиве спрам свега у човеку што надвисује, неусловљиво, тоталитарни режим економских условљавања, дакле спрам духовних, етичких и културних својстава те одговарајућег богатства људских разлика. Обе идеологије теже остварењу људског заједништва у једнакости, односно једнообразности, по формули човека као ’економске животиње”” (Kalajić 1994а, 74–75). Речју, посреди је иста антрополошка основа где се човек посматра као *tabula rasa* и економска животиња. Грубо казано, американизам

и совјетизам деле модернистичко порекло, те оба представљају прогресивистичке, рационалистичке, универзалистичке, материјалистичке, те у коначници егалитаристичке пројекте. Стога је, како што је приметио немачки историчар Ернст Нолте (*Ernst Nolte*), крајњи циљ американизма подударан са Лењиновим (*Lenin*) циљем, а то је „стапање свих народа и раса у егалитарној светској цивилизацији” (Nolte 2011, 159). У том погледу се Калајић слаже са Еволом да је разлика између њих једино у домену метода и оствареног резултата, утолико што се либерал-капиталистички приступ показао ефикаснијим од реал-социјалистичког (Kalajić 1994a, 75). Самим тим, као што ни „капитал-реализам“ не може бити алтернатива пропалом „соц-реализму” (77), тако из Калајићеве перспективе ни некакав левичарски антиамериканизам или одушевљење Трећим светом (*third worldism*) не могу представљати алтернативу „америчком злу”. Он је, слично Еволи, сматрао да Исток није у стању ни себи да помогне, те да ће они који предњаче у процесима регресије бити и први који ће достићи крај циклуса и ући у доба обнове. Штавише, Калајић указује да упркос свом вербалном оспоравању америчке политике, „радикал-шик левица” оберучке прихвата „културу из њујоршких радионица” (46). Прихватање овакве позиције аутора штити од олаког и непромишљеног сврставања на страну било ког америчког супарника. Једина алтернатива коју он прихвата јесте доследан отклон од модерног човека „створеног у троуглу хришћанства, капитализма и ’илуминизма’” (Kalajić 1978, 38), односно повратак традицији.

Ипак, пропашћу СССР-а, и претварањем биполарног света у униполарни, САД остају као главни носилац модернизма, те тиме примарна мета традиционалистичке критике или, како наводи Евола, америчко друштво је, више него било које друго, отелотворење границе и *reductio ad absurdum* целокупног савременог система (Evola 2022a, 300). Стога се у таквој ситуацији десни, односно конзервативни отпор масификацији друштва и културном пропадању у Европи пре свега манифестује као отпор американизацији.

Да овде није по среди површан антиамериканизам види се и по томе што Калајић истиче да је „америчко зло” потекло из недара европске и хришћанске културе и цивилизације, иако је тамо дуго са већим или мањим успехом ограничавано различитим силама од развијених духовних традиција, до институција попут цркве и државе. „Упрошћено речено, у питању је синтетички

комплекс јудеопротестантске концепције економије, анархистичког индивидуализма и установе грађанског друштва, где се власт трећег сталежа изметнула у плутократију” (Kalaјić 1994a, 5). Ослобођен стега традиције и одговарајућих установа, тај комплекс је на тлу Америке дошао до пуног изражаја, а нови континент је постао простор за велики модернистички експеримент. „Изгубивши атрибуте ’нове земље’ есхатолошког плана, Америка је постала земља којој су биле упућене наде утописта, те историја америчких ’комуна’ јесте и историја настојања ка реализацији утопијских пројеката” (Kalaјić 1978, 27).² Представа САД-а о себи као носиоцу посебног обећања које служи читавом свету припада америчкој мисионарској свести. Окончањем Хладног рата стварају се услови за покушај остварења најсмелије утопије преобликовања читаве планете у знаку „американизације света” (Stead 1902), глобализма, односно „новог светског поретка”. За Калајића је реч о поретку који је сушта супротност свих природних устројава човека и људске заједнице, односно који противречи основним законима природе и света. Наиме, док је у природи хетерогеност главни покретач животности, „нови светски поредак” тежи укидању богатства људских различитости, „од суверенитета држава до самобитности нација те култура и особености личности. Крајњи циљ тог покрета као ’новом светском поретку’ је идеал ’топле смрти’ по Другом закону термодинамике, која наступа услед изједначења температура молекула одређеног система” (Kalaјić 1998, 144–145). Другим речима, основни принцип „америчког зла” је глобална истост, односно стварање „једног света” у коме би се поништиле све етно-културне разлике и створила безоблична сива каша човечанства (Kalaјić 1994a, 149). У том циљу покрећу се процеси потирања врлина, укидања хијерархија, сваке сложености и особености у правцу општег снижавања стандарда, нивелације и обезличења живота. Према томе, Калајић мондијализам види као нови идеолошки покушај наметања свеопште „ураниловке” и успостављања бескласног друштва, под контролом извесне елите (Kalaјić 1998, 145). Укратко,

² На овом месту немогуће је улазити у детаљније разматрање питања да ли је Калајићева оцена сувише уопштена, односно да ли су на тлу Америке постојале и извесне конзервативне струје и тачке отпора модернизму очишћеном од свих традиционалних елемената. Довољно је рећи само да у литератури још опстају спорења везана за питање могућности постојања америчког конзервативизма.

реч је о борби против сваког органског окупљања, односно о насилном и противприродном униформисању света у складу са лозинком „из мноштва једно”. Жеља за униформисањем, као што је приметио један други конзервативни аутор, Ерик фон Кинелт-Ледин (*Erik von Kuehnelt-Leddihn*), наглашена је „у свим левим утопијама, рај у коме сви треба да буду ’исти’, где је завист мртва, а ’непријатељ’ или мртав, живи ван градских зидина или је потпуно понижен. Левица презире разлике, девијацију, стратификације” (*Kuehnelt-Leddihn 1974, 39*). Насупрот томе, десница како је одређује Алан де Беноа (*Alain de Benoist*), представља „конзистентан став да се различитост света, а последично и релативне неједнакости које су нужно производ овога, посматрају као позитивна ствар; и прогресивна хомогенизација света, уздигнута и остварена две хиљаде година егалитарне идеологије, као негативна ствар” (*De Benoist 2017*). Из ове супротности настаје идеолошки сукоб између „демоса и нације, између ураниловке интернационалне поткултуре и богатства културних разноврсности човечанства, између сила које настоје свести човека у кострети ’економске животиње’ и отпора божанског елемента у уму и срцу људског бића” (*Kalajić 1994a, 137*).

При томе не треба previdети чврсту повезаност између идеологије истости и Америке, јер је како је писао Евола, управо Америка отелотворење *melting pot*. „То нам заправо представља случај у којем је људски тип, углавном униформних и константних карактеристика, формиран од веома хетерогених сировинских материјала. Емигрирајући у Америку мушкарци најразличитијих народа добијају исто обележје. Након две генерације, осим у ретким случајевима, губе скоро све своје оригиналне карактеристике, репродукујући тип који је прилично хомоген у смислу менталитета, сензибилитета и понашања: амерички тип” (*Евола 2022a, 34*). Другим речима, амерички тип је прототип за стварање униформисаног, сивог човечанства о коме је писао Калајић.

Беза између модернизма и једнакости, односно истости није случајна. У складу са редукционизмом минималистичког схватања људске природе пред човека се више не постављају никакви виши захтеви, легитимишу се све људске аспирације и сви циљеви су једнако вредни. „Другим речима важан део поруке модерности била је легитимизација снижавања људских аспирација. (...) Главни принцип иза минималистичке перспективе је једнакост” (*Legutko 2016, 29*). На егалитаризму и антрополошком минимализму

базирани морални релативизам као своју последицу доноси рушење сваке хијерархије, културни пад, конзумеризам, те владавину забаве и осредњости. Снижавање захтева је процес без краја. Модерни човек неосетљив је према великим моралним изазовима и несвестан опасности моралног пада. Он је *homo novus* – необразован, вулгаран, примитиван и пун презира према традицији, култури, свему елегантном, лепом и духовном. Стога је опадање културног нивоа и образовања, масификација, те свеопшта примитивизација и „кретенизација”, о којима у више чланака говори Калајић, логична последица модерности. „У медицинском речнику, кретенизам означава превремени прекид раста и закржљалост костију те претерани развој меканих делова, што се може схватити и као метафора модернизма” (Kalajić 1998, 143). Он се са правом позива на аустријског писца Роберта Музила (*Rober Musil*) који је глупост видео као преовлађујуће својство модерног човека, оцењујући да је за разлику од древне, модерна глупост масовна, агресивна и опседнута амбицијом да влада. Према Калајићу заглупљивање се спроводи намерно, јер „мозгови требају бити очишћени од свих врлина и вредности националне и духовне традиције те културе како би постали проповедници и извршиоци пројекта 'Једног света', у коме су поништена или бар крајње обезвређена сва богатства људских различитости” (106).

Са друге стране, независни и суверени субјект ослобођен од свих веза и обавеза се истовремено везује за апстрактну слику човечанства и његовог побољшавања. Дакле, индивидуална еманципација и изолација требало би да воде ка „бољој будућности” за читав људски род – маршу милиона изолованих јединки ка „светлој будућности”. Стога је модерни пројекат неодвојив од планетарних амбиција и логично се завршава сном о стварању „једног света” (*one world*). Истовремено, одвајање од свих колективних идентитета по логици ствари доводи до цендеризма и постхуманизма, будући да су и пол и људскост облици колективног идентитета (Dugin 2021, 12–15). Ово одвајање од пола, односно „општи процес мутације психосоматских структура модерног човека” (Kalajić 2005b, 336), те његово кретање ка „трећем сексу” је, такође, Калајићева стара тема којом се бавио у контексту модерних тежњи ка „повратку јединству”, односно истраживања хтонског порекла мита о андрогину (Kalajić 1978, 56–82; Kalajić 1971, 125–130, 187–197). Другим речима, посматран из ове перспективе савремени цендеризам није тек

пролазна мода, већ крајња последица логике модерне. У том погледу се Калајић слаже са Еволом који је такође сматрао да егалитарно друштво модерне ствара посебну климу која је „дугорочно гледано предодређена да има регресивне последице на егзистенцијалном плану”, што у домену полова ствара предуслов за настанак и ширење „трећег пола” (Evola 2022a, 29). Отуда за Еволу једино решење може представљати „превазилажење садашње цивилизације и друштва, и обнова диференцираног, органског и добро структурираног типа друштвене организације кроз интервенцију формирајуће, живе, централне силе” (Evola 2022a, 30–31).

ЕЛИТА VS. НАРОДИ

У том смислу може се рећи да је за Калајића Америка не само носилац или прецизније извршилац, него истовремено и прва жртва зла о коме пише. Он примећује да се „америчко зло” и на сопственом терену суочава са силама отпора оличеним у „тихој већини”. Тако Калајић уочава разлику између „њујоршке плутократије” и отпора „тихе већине”, која одговара расцепу између елите и народа. Наиме, елита и народ не разликују се само по свом положају, већ, како то показује немачки политиколог Лотар Фриче (*Lothar Fritze*), и по својим основним моралним оријентацијама. При томе су елите носиоци индивидуалистичког универзализма, док је народ представник колективистичко-партикуларистичке моралне оријентације (Fritze 2021; Goodhart 2017). Поједностављено казано, политичко-медијска и привредна елита не само да имају засебне интересе, него се и њихове основне идеје разликују од темељних убеђења обичног народа. Према томе, у питању је фундаментални сукоб који се не може једноставно разрешити будући да посреди нису само одређени интереси или појединачне политичке одлуке, већ разилажење на терену политичко-моралних убеђења на основу којих се те одлуке доносе. У складу с тим се расцеп између политичко-медијске елите и народа не може сводити на питање обичних партијских борби, будући да странке естаблишмента деле исту основну оријентацију. Овај расцеп између елите и народа може у различитим земљама узимати различите форме и појавне облике, али је у принципу свуда присутан. Поред ове вертикалне поделе, Калајић уочава и расцеп између домаћег становништва и дошљака, односно идентитараца и оних опседнутим различитошћу, при чему се масе имиграната из

Африке и Азије могу посматрати као средство елите у њеној борби против народа и њихових аутохтоних култура (Kalaјић 1994б).

Оно што Калајић назива плутократијом или интернационалом финансијског капитала, други аутори су називали другачије, на пример „људи из Давоса” (Семјуел Хантингтон, *Samuel Huntington*) односно „атлантска владајућа класа” (Кис ван дер Пијл, *Kees van der Pijl*). Ипак сви они су сложни да је речена елита „све мање и мање повезана са одређеним државама, а све више и више са међународним (...) форумима. У двадесет првом веку бакљу империјализма не носе државни играчи него ентитети који се најбоље могу описати као међудржавни (...) супердржавни (...) и подржавни” (Bekeš 2022, 135–136). Америка је и ту том смислу плен и прва жртва поменутих елита. Калајић истиче да корисници америчке хегемоније нису „обичне и порезима ојађене радише ’тихе већине’, већ стварни властодршци САД, односно финансијска олигархија” (Kalaјић 1998, 102). Истовремено, констатујући подвојеност између елите и „тихе већине”, он уочава да се борба између елите и народа одвија у оквиру сваке појединачне државе, па тако и Америке, једнако као и на међународном плану. Тако је Калајић демонстрирао не само да је био добро обавештен о догађајима у САД, односно да је гајио симпатије за ствар „тихе већине”, већ и свест о њеним ограничењима. Он уочава да је ствар „тихе већине” изгубљена уколико се она против властодржачког система буде борила оружјем либерализма. „Да би победила своје непријатеље, америчка ’тиха већина’ би морала да се ослободи либералистичких (само)обмана те да радикално измени однос спрема државе. То је пут ослобођења који изискује рушење либералистичке псеудодржаве ’грађанског друштва’ ради успостављања веродостојне државе која би чувала и развијала врлине и вредности културне заједнице ’тихе већине’, односно америчких Европљана” (81–82). Нешто слично у данашње време тврди и Патрик Денин (*Patrick Deneen*) који увиђа да „либерализам пропада не зато што се не спроводи већ зато што је веран самом себи”, те да у складу с тим позив да се „болести либерализма лече применом либералних мера, значи у ствари, доливање уља на ватру”, што ће само продубити политичку, друштвену, привредну и моралну кризу (Denin 2019, 24, 25). Упркос својим симпатијама Калајић констатује да за излазак из зачараног круга либерализма „тиха већина” не располаже одговарајућим знањима и моћима, те ће њен отпор остати бесплодан.

ГЕОПОЛИТИЧКИ ЗАКЉУЧЦИ

Значајно је приметити да је већина чланака сабраних у *Америчком злу*, као и сви из *Америчког зла 2*, писани у време распада комунистичке Југославије и ратова вођених за југословенско наслеђе, односно у периоду када се Србија налазила на мети америчке спољне политике што је свој врхунац достигло у НАТО бомбардовању Републике Српске, односно агресији на СР Југославију (1999). Чланци, дакле, настају у раздобљу које Калајић схвата као активну борбу „америчког зла” против Европе и хришћанске културе у којој се Срби (и Руси) налазе на првој линији одбране. У том смислу Калајић наводи речи генерала Пјера Галоаа (*Pierre Marie Gallois*), да је бомбардовање Републике Српске посредством НАТО пакта значило атомски рат САД против Европе (Kalajić 1998, 5). Посреди је, дакле, наставак антиевропског деловања, будући да је Калајић на више места наглашавао антиевропску и антихришћанску функцију споразума са Јалте (Kalajić 1994a, 42; Kalajić 1998, 238). Реч је заправо о континуираном деловању финансијске олигархије против Европе, што је још један тема која се често понавља у Калајићевим чланцима. Наиме, према његовој оцени, Првим светским ратом срушене су велике европске и хришћанске империје, да би после Другог светског рата била успостављена дводелна окупација Европе уз драстично подривање суверенитета европских националних држава (Kalajić 1998, 15; Kalajić 1994b, 122). Једноставно речено, амерички дух је против старе Европе, јер нови свет да би се успоставио мора сасећи сопствене корене у старом свету (Kalajić 1998, 241). Осим тога, важно је приметити, да је Евола констатовао удаљавање Америке од њених европских извора, односно да је говорио о њеној „африканизацији“ и то не само демографски, „већ пре свега цивилизацијски, у понашању и укусима Американаца” (Evola 2022a, 34).

Овим контекстом одређена је и сврха ових чланака. Калајић експлицитно каже: „Задаци борбе против зла увек и свуда изискују, пре свега, ваљану спознају његових узрока и циљева. Од квалитета таквих спознаја зависи и ваљаност одговора на изазове непријатељства. Можда је излишно истицати да су српском народу такве спознаје данас најпотребније јер је међу Европљанима, уз руски народ, највише погођен силином америчког непријатељства” (Kalajić 1994a, 6). Позивајући се на руске геополитичаре, Калајић

бележи да снаге „новог светског поретка” настоје да „у Србији остваре модел комадања државе на политичке аутономије, који би, потом, наметнуле Русији” (Kalajić 1998, 23). Сходно томе он не оставља никакву сумњу да је слабљење Русије – без обзира на тип режима који би владао у том земљи – коначна мета америчке спољне политике (Kalajić 1994a, 133). У складу са тим су и наде у рестаурацију Европе везане за регенерацију Русије. „Русија је и последњи велики трезор енергија европског човека какве изискују задаци превладавања сила нихилизма и отварања магистралних путева ка хоризонтима обоготворења људског елемента” (Kalajić 2005a, 7). Очекивање европске обнове са истока и из словенског елемента провлачи се у Калајићевим књигама од *Упоришта* (1971) до *Европске идеологије* (2004).

Имајући пред очима карактер, идејну позадину и циљеве мондијализма односно „новог светског поретка” Калајић сасвим искључује могућност постизања компромиса између Србије и САД. У остварењу својих тежњи стратегији „новог светског поретка” по логици ствари „највеће отпоре виде у снажним и државотворним народима, попут немачког или јапанског, руског или српског” (Kalajić 1994a, 149). У тој чињеници треба тражити разлог зашто медијска елита на простору бившег СССР-а, односно Југославије, подржава све сепаратизме или национализме изузев српског и руског које криминализује и демонизује. Полазећи од свог разумевања дугорочних планова „стратега новог светског поретка”, Калајић још деведесетих година предвиђа избијање нових ратова у Европи (Kalajić 1998, 137). Као одговор на глобалистичку стратегију *divide et impera* он доследно заступа идеју уједињења Европе у оквиру империје као политичког облика отвореног за унутрашње разлике, те начелно супротстављеног једнообразности и истости на којима почива пројекат „новог светског поретка” (Kalajić 2004, 306–310). Та Калајићева империја би према начину функционисања требало да подсећа на предмодерне империје као што су Свето Римско Царство или пак Византија. У том погледу треба имати на уму да Калајић на више места истиче разлику између империја и псеудоимперија, при чему у другу групу сврстава Картагину, Вавилон, те коначно САД.

Пре свега, Калајићу је стало до тога да читаоцима објасни да речено непријатељство вашингтонске политике спрема Срба није плод некакве случајности или неспоразума који би се могао превазићи, односно како сам каже, задатак му је да Србе излечи од

обмане о историјском савезнику. Штавише, он инсистира да је то савезништво мит, да су Срби, супротно сопственим интересима, у два светска рата гинули за туђе интересе, те да су такозвани Савезници нанели „највећа зла српском народу” (Kalajić 1994a, 121).

Узимајући у обзир карактер и дубину српског конфликта са САД, односно носиоцима глобализма, Калајић истиче неопходност тражења спољнополитичких алтернатива и потраге за новим савезништвима. „Неповратни процеси културне и цивилизацијске, политичке и економске декаденције Запада налажу и нашој спољној политици одлучан заокрет ка перспективама нове европске алтернативе, ка путевима и хоризонтима изградње савеза словенских и православних земаља, од Атине и Београда до Москве” (Kalajić 1998, 28). Основу том савезу не треба тражити једино у чињеници да се против противидентитетског мондијализма може бранити само кроз савез заснован на дељеном идентитету, него и у особеностима православља. Према Калајићу „православни човек, са својим самобитностима, изискује и одговарајуће, сасвим специфичне modele друштвеног уређења, економских односа и културног живота” (Kalajić 1998, 44), што другим речима значи да управо православље може представљати базу за формирање алтернативног модела живота и друштва који одступа од норми „америчког зла”. Наиме, Калајић је и раније писао да је православна подлога погодна за усвајање и успешну примеру јапанског модела привредног препорода темељећи то мишљење на пријемчивости православља за будистички концепт рада, те на сличностима етичких и државних идеала Срба и Јапанаца (Kalajić 1994a, 119).³ Сличне идеје могу се пронаћи и у чланцима изворно писаним за руску публику где се такође препоручује угледање на православљу близак и разумљив јапански привредни модел (Kalajić 2005a, 189–193). Имајући у виду да се Калајић дуго и предано бавио изучавањем јапанске културе не треба мислити да је наведено поређење произвољно (Delo 1973; Kalajić 1985).

Због свог политичког, геополитичког, те геоекономског положаја, Србији припада задатак започињања и подстицања ослободилачког покрета међу православним народима, будући да је то услов одбране српске отаџбине (Kalajić 1998, 47). При

³ На овом месту не може се улазити у разматрање колико се, из данашње перспективе, јапански модел може сматрати успешним.

томе је важно констатовати да код Калајића не долази до штетног самопрецењивања српске снаге и могућности.

Поред савеза православних и словенских народа, Калајић истиче потребу сарадње и са немачким фактором по осовини Берлин-Москва-Токио-Пекинг. Насупрот југословенској германофобији, он се залаже за „извођење коперниканског преокрета у односима спрам Немачке, у правцу стварања савеза, заснованог на коинциденцији или комплементарности интереса”, будући да српски народ није имао нити има „икаквог интереса да служи противевропској политици атлантских снага, да уграђује своје огромне жртве у противнемачки бедем, звани ’Југославија’” (29). Штавише, пропуштање немачких привредно-политичких интереса ка Блиском истоку могло би бити корисно за Србе. На овом месту Калајић не губи из вида ни стару англо-америчку доктрину спречавања стварања немачко-руског савеза, сматрајући да би управо сарадња на линији Берлин-Москва била благотворна за европску и српску обнову. Уместо протвнемачког бедема он предлаже концентрацију на Турску као кључног америчког савезника и потенцијалу претњу за Србију и читаву Европу, посебно у контексту рата у Босни и Херцеговини, те турских неоосманистичких претензија. Према Калајићу, реч је о савезу САД и исламизма против Европљана и Европе, при чему истиче да речени савез није само геополитички већ и вредносни, будући да исламизам и американизам деле амбицију да потчине целокупну планету универзалном и тоталитарном теолошко-политичком систему (241). Поново, најбољу одбрану од турских претњи Калајић види управо у савезу православних народа (60).

У блоку сила отпора мондијалистичком сну о „једном свету” и глобалној истости, Калајић потенцијалног савезника препознаје и у Кини, указујући на сличности између конфучијанских и традиционалних европских вредности. „Излишно је истицати – са истински европског или кинеског становишта – да је култура неупоредиво значајнија од економије јер је свака позитивна економија у служби човека и друштва, а не обрнуто, како тврде и намећу поборници либералног капитализма” (Калајић 1998, 127). Стога је он још 1997. године пледирао за руско-кинески стратешки савез (183).

Тако су обе књиге о „америчком злу” настале са практичном идејом да у ратно време послуже политичком освешћивању, односно препознавању стварног непријатеља, будући да је први услов за

самоодбрану спознаја непријатеља и његових циљева. У том смислу се Калајић слаже са Карлом Шмитом (*Carl Schmitt*) који је учио да је уочавање сопственог положаја прва заповест која претходи свему осталом (Tommissen 1990, 44).

Политички контекст и педагошка функција условили су и публицистичку форму. Калајић се у чланцима обраћа широј читалачкој публици што условљава не само језик и стил, већ и захтева да се различите димензије једне сложене појаве коју назива „америчко зло” тек дотакну и местимично осветле у низу посебних чланака. Само по себи се разуме да такав приступ подразумева и бројна поједностављења, генерализације као и понављања. Ова ограничења Калајић је свесно прихватио. Опредељујући се за „поглед на свет” као форму духовног израза типичну за *interregnum*, Калајић се позива на Армина Молера (*Armin Mohler*) и његову класичну студију о конзервативној револуцији (Mohler 1989, 16–18), будући да је та њему блиска струја мисли своје највеће пробоје остварила управо на пољу публицистике.

У погледу перспективе „новог светског поретка” Калајић верује да је реч о пројекту који је осуђен на пропаст, јер не поседује никакву ваљану и позитивну идеју. „Идеолошку испразност тог пројекта меланхолично осведочава беда реторике рекламера ’Новог светског поретка’, крцата отрцаним флоскулама о ’демократији’, ’људским правима’ или ’слободном тржишту’” (Kalajić 1994a, 150). У овој реторици Калајић препознаје идеолошку заосталост САД, која је остала заглављена на нивоу просветитељства и либерализма, дакле система који не само да није у стању да пружи одговоре на савремене изазове, већ који, према Денину, брже води у пропаст што се више остварује. Ни по овом питању Калајић не одступа од основа које је поставио у својим раним радовима у којима је тврдио да су услед своје вредносне оријентације ка негацији темељних вредности живота носиоци пројекта „новог светског поретка” ефикасни у домену разарања, али и потпуно немоћни пред задацима грађења, управо зато што задаци грађења изискују основе сачињене од материјала већ уништених вредности (Kalajić 2005b, 348).

Стога је и стање успостављено окончањем Хладног рата далеко од тога да буде коначно. Наиме, тај поредак, који је Панајотис Кондилис (*Panajotis Kondylis*) називао масовном демократијом, пати, као и сви претходни друштвени пореди, од инхерентних унутрашњих противречности које се не могу игнорисати, нпр.

између објављеног принципа једнакости и фактичке владавине елита, као и између принципа заслуге и техничке рационалности уопште, с једне, и хедонистичких ставова, с друге стране (Kraus 2022, 29). Управо она економизација политичког о којој је Калајић писао као о „демонији економије” на крају поткопава пројекат „новог светског поретка” јер захтева заоштренију борбу за ресурсе.

Данас, више од 25 година након што су написани чланци сабрани у два Калајићевим публицистичким књигама, испоставља се да су претпоставке о фрагилности основа пројекта „новог светског поретка” биле исправне. „Уместо застоја и ’глобалног ванредног стања’ (Серџ Мајвалд, *Serge Maiwald*) свет улази у фазу повести у којој више не важи парола да нема алтернативе и у којој оно што је изгледало невероватно поново постаје могуће” (Dostanić 2023, 88–89). То свакако не значи да је Калајић у сваком појединачном питању исправно предвидео развој догађаја, што се пре свега односи на место руске политике, као и на успостављање савеза православних народа.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Bekeš, Marton. 2022. „Mi domoroci”. *Zbornik Matice srpske za društvene nauke* 73 (181, 1): 129–149.
- Benoist, Alain de. 2017. *View from the Right: A Critical Anthology of Contemporary Ideas, Volume I: Heritage and Foundations*. London: Arktos.
- Ćirjanić, Dragan. 2005. „I jedan vojnik čini vojsku”. U Dragoš Kalajić, *Smak sveta*, 7–17. Beograd: MIR Publishing.
- Delo. 1973. „Japan. Tradicija i savremenost”, br. 1. Beograd.
- Denin, Patrik Dž. 2019. *Zašto liberalizam propada*. Beograd: Albatros plus.
- Dostanić, Dušan. 2023. „Položaj srpskog naroda u vreme kulturne borbe”. U *Srbi u vihoru novog svijeta: Srbija i Srpska pred izazovima*, ur. Milimir Mučibabić i Slobodan Antić, 75–117. Beograd: SKPD „Prosvjeta”.
- Dugin, Alexander. 2021. *Das Grosse Erwachen gegen den Great Reset. Trumpisten gegen Globalisten*. London: Arktos.
- Evola, Julijus. 2010. *Pobuna protiv modernog sveta*. Čačak: Gradac.
- Evola, Julijus. 2022a. *Lûk i batina. Razmatranja o krizi modernog sveta*. Beograd: Metaphysica, Zlatno runo.

- Evola, Julijus. 2022b. *Paganski imperijalizam*, Beograd: Metaphyica, Zlatno runo.
- Fritze, Lothar. 2021. *Kulturkampf. Moralischer Universalismus statt Selbstbehauptung*, Dresden: Jungeuropa Verlag.
- Goodhart, David. 2017. *The Road to Somewhere: The Populist Revolt and the Future of Politics*. London: Hurst & Company.
- Kalajić, Dragoš (ur.). 1985. *Samuraj*, Beograd.
- Kalajić, Dragoš. 1971. *Uporište*, NOLIT, Beograd.
- Kalajić, Dragoš. 1978. *Mapa (anti)utopija: ogled jedne morfologije krize kulture modernog Zapada*. Vrnjačka Banja: Zamak kulture.
- Kalajić, Dragoš. 1990. „Uvod u delo Julijusa Evole”. U Julijus Evola, *Metafizika seksa I*. Čačak: Gradac.
- Kalajić, Dragoš. 1994a. *Američko zlo*, Beograd: Beogradski izdavačko-grafički zavod.
- Kalajić, Dragoš. 1994b. *Izdana Evropa*. Beograd: Jugoslavijapublik.
- Kalajić, Dragoš. 1998. *Američko zlo 2 (1993–1998)*. Beograd: Nikola Pašić.
- Kalajić, Dragoš. 2004. *Evropska ideologija*. Beograd: Nikola Pašić.
- Kalajić, Dragoš. 2005a. *Rusija ustaje*. Beograd: Nikola Pašić.
- Kalajić, Dragoš. 2005b. *Smak sveta*. Beograd: MIR Publishing.
- Kraus, Hans-Christof. 2022. “‘Weltgesellschaft’ oder planetarische Politik? Panajotis Kondylis’ weltpolitische Analysen 1991 bis 1998”. In *Kondylis heute. Anthropologie im Werk von Panajotis Kondylis*, Hrsg. Falk Horst, 23–54. Berlin: Duncker & Humblot.
- Kuehnelt-Leddihn, Erik von. 1974. *Leftism: from de Sade and Marx to Hitler and Marcuse*. New York: Arlington House.
- Legutko, Ryszard. 2016. *The Demon in Democracy. Totalitarian Temptations in Free Societies*. New York, London: Encounter Books.
- Mohler, Armin. 1989. *Die Konservative Revolution in Deutschland, 1918–1932, Ein Handbuch*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Nolte, Ernst. 2011. *Späte Reflexionen*. Wien, Leipzig: Karolinger Verlag.
- Radulović, Nemanja. 2020. *Podzemni tok 2*. Beograd: Službeni glasnik.
- Stead, W. T. 1902. *The Americanisation of the World. The Trend of the Twentieth Century*. New York, London: Horace Markley.
- Tommissen, Piet (Hrsg.). 1990. *Schmittiana, Band II. Nr. 79-80 aus der Reihe “Eclectica”*. Brüssel: Economische Hogeschool Sint-Aloysius.

Dušan Dostanić*

Institute for Political Studies, Belgrade

“AMERICAN EVIL” IN THE PUBLICISTIC OF DRAGOŠ KALAJIĆ**

Resume

In the article, the author examines the concept of „American evil” in the articles of the Serbian painter and publicist Dragoš Kalajić. In the first part, Kalajić’s concept of “American evil” is situated within the framework of traditionalist thought, an anti-modern current of thought. This primarily refers to the work of Julius Evola, who had a great influence on Kalajić. From a traditionalist perspective, modernity implies a project of unifying the world, from which arises a split between different moral-political orientations, which manifests itself as a conflict between the elite and the people. In the third part of the paper, the geopolitical consequences of Kalajić’s understanding of “American evil” are discussed.

Keywords: Dragoš Kalajić, “American evil”, Traditionalism, Modernism

* E-mail address: dusan.dostanic@ips.ac.rs; ORCID: 0000-0003-1602-8684.

** This article was created as a result of scientific research within the Institute for Political Studies funded by the Ministry of Science, Technological Development and Innovation of the Republic of Serbia.

*** Овај рад је примљен 23. јуна 2025. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 8. августа 2025. године.